

УДК 811.111:657

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-4>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛОМОВНОГО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ДИСКУРСУ

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE ENGLISH ACCOUNTING DISCOURSE TERMINOLOGY

Воскобойник В.І.,

orcid.org/0000-0003-3990-3082

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

Василюшин С.І.,

orcid.org/0000-0001-5023-9878

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державного біотехнологічного університету*

У статті розглядаються лексико-семантичні особливості перекладу англійської бухгалтерської термінології та обґрунтовано доцільність використання окремих лексичних перекладацьких трансформацій на прикладі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності, а також матеріалів Привілейованого інституту управлінських бухгалтерів СІМА.

У процесі євроінтеграції України й розширення міжнародної торгівлі посилюються зв'язки українського комунікаційного середовища з англійським бізнес-простором і зростає роль перекладацької діяльності. Для досягнення найбільш точного перекладу перекладач має володіти глибокими знаннями професійної термінології як в українській, так і в англійській мовах, а також бути здатним проводити ретельний аналіз лексичних і семантичних особливостей бухгалтерських текстів, застосовуючи відповідні перекладацькі прийоми.

У статті розглядається сутність бухгалтерського дискурсу як специфічної професійної сфери комунікації та його мовні прояви, що включають нормативні документи, фінансову звітність, професійні кваліфікації й інші спеціалізовані тексти, а також усне спілкування професіоналів у сфері обліку, економічного аналізу, аудиту й оподаткування. Автори наголошують на важливості точного, однозначного, об'єктивного та зрозумілого для цільової аудиторії перекладу бухгалтерської термінології.

Виявлено, що під час перекладу бухгалтерських термінів варто враховувати різноманітність типів еквівалентності лексичних одиниць, широке використання інтернаціоналізмів, полісемантичність, що ускладнює використання перекладацьких прийомів для точного передавання змісту тексту цільовій аудиторії. Підкреслено широке застосування потенціалу афіксації для творення англійських бухгалтерських термінів. Доведено, що основні трансформації, які є найбільш доцільними під час перекладу термінології англійського бухгалтерського дискурсу українською мовою, включають генералізацію, конкретизацію, калькування, транскрипцію й описовий переклад.

Ключові слова: бухгалтерський дискурс, переклад, лексичні перекладацькі трансформації, бухгалтерська термінологія, еквівалентність перекладу.

The article considers lexical and semantic features of translating English accounting terminology into Ukrainian and substantiates the appropriateness of certain lexical translation transformations using International Accounting and Financial Reporting Standards, materials of the Chartered Institute of Management Accountants (CIMA) as the examples.

In the process of Ukraine's European integration and extension of international trade, the integration of the Ukrainian communication environment with the English-speaking business environment is increasing. It is established that in order to achieve the most accurate translation, the translator should have a deep knowledge of professional terminology in both Ukrainian and English, as well as has to be able to conduct a thorough analysis of the lexical and semantic features of accounting texts, using appropriate translation techniques.

The article investigates the essence of accounting discourse as a specific professional sphere of communication and its language manifestations, including regulatory documents, financial statements, professional qualifications and other specialized texts, as well as oral communication of professionals in the field of accounting, economic analysis, auditing and taxation. The peculiarities of accounting discourse and the importance of accurate, unambiguous, objective and understandable translation of professional terms for the target audience are emphasized.

It is found that during the translation of accounting terminology we should consider various types of equivalence of lexical units, the wide use of internationalisms and polysemantic words; it complicates the use of translation techniques to accurately convey the meaning of the text to the target audience. The frequent use of the potential of affixation for formation of English accounting terms is highlighted. It is proven that the most appropriate transformations used for translation of the English accounting discourse terminology into Ukrainian include generalization, specification, calculation, transcoding and descriptive translation.

Key words: accounting discourse, translation, lexical translation transformations, accounting terminology, translation equivalence.

Постановка проблеми. Англійська мова є ключовою в бізнес-спілкуванні сучасного світу. Вона використовується для міжнародного регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності, на міжнародних ринках і в транснаціональних корпораціях, що зумовлює важливість вивчення особливостей перекладу термінології англійської мови бухгалтерського дискурсу в контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Невід'ємним складником підготовки фахівців з обліку й оподаткування в закладах вищої освіти є використання письмових та усних видів англійської мови бухгалтерського дискурсу, що пов'язано з утвердженням англійської мови як офіційної мови міжнародної бізнес-комунікації та мови міжнародних нормативно-правових актів з регулювання обліку й звітності. Це визначає актуальність проблематики якісного перекладу термінології бухгалтерського дискурсу в теоретичному та практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя й методологічний базис перекладу англійської мови економічної, у т. ч. й бухгалтерської термінології, усебічно досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців, які визначили основні труднощі перекладу бухгалтерської термінології: О. Коваленко [9], В. Пілецький [10], Н. Проценко [11], О. Сивак [12], Ю. Стежко [13], І. Тонконог, Ю. Ювковецька [14], Л. Еванс [1], Й. Лааксонен [4], Х. Лі [5], Д. Орделхейд [6] та інші.

У дослідженнях Й. Лааксонен підкреслює, що суперечності перекладу бухгалтерських термінів, імовірно, беруть свій початок у припущеннях основних бухгалтерських досліджень, які ігнорують як сконструйовану природу еквівалентності, так і соціально сконструйовану природу бухгалтерських концепцій [4]. Ю. Стежко додає, що «лінгвістична проблема перекладу наукових термінів – це передусім проблема семантичного характеру і стосується головним чином розбіжностей у значенні лексичних одиниць мови оригіналу й перекладу, їх функціонування та структурної побудови в текстах. Тож у перекладацькій діяльності не припустимо формально зосереджуватися лише на терміні – безвідносно до реконструкції всього комплексу чинників, що його формують» [13, с. 12].

За даними Фонду МСФЗ (IFRS Foundation), переклад є життєво важливим для створення єдиного набору глобальних стандартів бухгалтерського обліку. При цьому проблеми включають як перекладацькі помилки, так і «м'які трансформації» – навмисне використання в перекладі притаманної бухгалтерським термінам двозначності [6]. Ще більш складною є проблема (відсутності) еквівалентності бухгалтерських термінів у багатьох мовах [1].

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених перекладу англійської мови бухгалтерської термінологічної лексики, визначені вище перекладацькі проблеми зумовлюють необхідність подальшого дослідження особливостей перекладу термінологічних одиниць англійської мови бухгалтерського дискурсу в контексті як посилення спроможності прикладного перекладознавства, так і збагачення мовно-перекладацьких компетенцій бухгалтерів-практиків у процесі їхньої роботи.

Мета дослідження – визначення лексико-семантичних особливостей перекладу англійської мови бухгалтерської термінології та обґрунтування доцільності окремих лексичних трансформацій під час перекладу термінів англійської мови бухгалтерського дискурсу українською мовою.

Матеріалом дослідження слугують матеріали Міжнародних стандартів фінансової звітності (*IFRS*), Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (*IAS*) [3] і Привілейованого інституту управлінських бухгалтерів (*CIMA – Chartered Institute of Management Accountants*) – провідного й найбільшого професійного органу бухгалтерів у світі [2].

Виклад основного матеріалу. Характерними рисами бухгалтерського обліку як сучасного інституційного дискурсу є «динамічність, соціальність, інтегративність, діалогічність, контекстуальність, цілісність, когерентність, ситуативна зумовленість, інтенціональність, ціннісна орієнтованість, недискретність. Функціями бухгалтерського дискурсу є такі: трансляція соціального досвіду, культуротворча, ціннісно-орієнтована, інформативна, пізнавальна, креативна, комунікативна, регулятивна, контролююча» [12, с. 98].

У сучасному світовому економічному просторі місія професії бухгалтера продовжує зростати, оскільки саме бухгалтер покликаний забезпечити стейкхолдерів повною достовірною інформацією, запобігти ризикам і кризам, напрацювати адаптовану до конкретних умов облікову політику й гарантувати економічну безпеку, що багато в чому залежить від правильності та методологічної точності сформованого професійного судження фахівця [7]. Досягнення зазначеної місії можливе лише за умови володіння компетентностями з перекладу англійських варіантів міжнародних стандартів обліку та звітності, професійних стандартів і проведення міжнародних ділових комунікацій з урахуванням особливостей бухгалтерського дискурсу як складника комунікацій (рис. 1).

Рис. 1. Характерні особливості бухгалтерського дискурсу

Джерело: систематизовано авторами.

Переклад текстів бухгалтерського дискурсу є складним завданням, яке вимагає спеціальної підготовки. Він має дуже специфічний характер, оскільки бухгалтерська термінологія мови перекладу повинна відповідати законодавству та нормам країни, для якої виконується переклад, але при цьому максимально точно передавати зміст оригіналу. Головна мета перекладача – забезпечити буквальність і повну відповідність тексту перекладу його оригіналу.

Основною метою перекладу бухгалтерських текстів є передача інформації (на граматичному, лексичному, стилістичному рівнях) і виконання прагматичної функції тексту [9]. Це особливо важливо під час використання окремих трансформацій у процесі перекладу окремих положень Міжнародних стандартів фінансової звітності, професійних стандартів, наукової чи фахової бухгалтерської літератури.

Особливостями бухгалтерських термінів є форми первинної та вторинної номінації, які виникли для задоволення потреб бізнес-аудиторії в нових словникових засобах і відповідають природним законам розвитку англійської мови. Проте існує багато бухгалтерських термінів, які виражають спеціальні бухгалтерські поняття й широко використовуються в умовно вузьких професійних колах в індивідуальному мовленні фахівців.

Оскільки процеси номінації формують семантику слів і їх роль як мовних знаків, ми проаналізували семантику бухгалтерських термінів відповідно до закономірностей їх уживання в англомовному бухгалтерському дискурсі. Ми виявили деякі особливості, які впливають на сприйняття точних значень окремих мовних одиниць під час перекладу бухгалтерських текстів.

По-перше, це проблема еквівалентності термінів. На думку Н. Проценко, «адекватний, інакше кажучи, еквівалентний переклад – це переклад, який здійснюється на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного змісту за дотримання відповідного плану вираження, тобто норм мови» [11, с. 65]. Сучасний бухгалтерський дискурс базується на спеціалізованій термінології, переклад якої може викликати в перекладача певні складнощі. Наприклад, лексема «*stewardship*» у Глобальних принципах управлінського обліку СІМА [2] перекладається як «розумне керівництво», водночас вона може мати й інші варіанти перекладу: «*посада управляючого*», «*адміністрування*», «*управлінський контроль*» тощо; лексема «*clutter*» позначає «*нагромування даних фінансової звітності*», хоч також може розумітися як «*безлад*», «*гамір*», «*місцеві перешкоди*»; термін «*activities*» у контексті обліку на підприємстві позначає «*господарські операції*», на протизвагу традиційному перекладу «*активності*», «*діяльність*», «*дії*»; український термін «*дохід*» може мати два варіанти перекладу англійською мовою (залежно від контексту): *revenue, income*.

Еквівалентність дає змогу зберегти формальні й семантичні особливості лексем. Для її досягнення використовуються різноманітні граматичні, стилістичні та лексичні трансформації, які вже перевірені практикою перекладу економічних текстів. Відповідно до рівня еквівалентності, доцільно, на нашу думку, класифікувати всі бухгалтерські терміни за чотирма групами: терміни з лінійною еквівалентністю, терміни з частковою еквівалентністю, терміни з відсутніми еквівалентами в англійській мові, терміни з відсутніми еквівалентами в українській мові.

Другою особливістю є полісемантичність окремих фахових термінів. Наприклад, лексема «*accounting*» в англомовному бухгалтерському дискурсі має декілька значень: 1) «*господарський облік як елемент управління підприємствами*»; 2) «*бухгалтерський облік як явище або процес*»; 3) «*бухгалтерський облік як вид професійної діяльності*»; 4) «*бухгалтерія як узагальнене явище, що водночас характеризує підрозділ підприємства, на який покладена місія ведення обліку, і систему всіх здійснюваних нею операцій*». Іншим прикладом є лексема «*calculation*», яка в бухгалтерській сфері може виражати такі поняття: 1) «*калькулювання (як елемент методу бухгалтерського обліку)*»; 2) «*розрахунок показників*»; 3) «*формування фінансових кошторисів*»; 4) «*підррахунок оборотів за рахунками*».

По-третє, використання прийомів транскрипції чи транслітерації під час перекладу значної кількості термінів. Унаслідок історичного утвердження англійської мови як мови міжнародного бізнес-спілкування в українську мову прийшло багато термінів, описовий переклад яких за допомогою підбору еквівалентних форм є ускладненим і недоцільним, наприклад: «*outstaffing*» – «*аутстафінг*», «*compliance*» – «*комплаєнс*», «*consulting*» – «*консалтинг*», «*swap*» – «*своп*», «*option*» – «*опціон*», «*futures*» – «*ф'ючерс*», «*leverage*» – «*леверидж*» тощо. Разом із тим «під час перекладу афіксальних економічних термінів процес передачі значення терміна за допомогою транскодування, калькування та додавання може супроводжуватися описовим перекладом» [8, с. 152], наприклад, «*outsourcing*» – «*аутсорсинг (залучення зовнішніх ресурсів у компанію)*».

Четвертою особливістю перекладу бухгалтерських термінів є врахування інтернаціоналізмів (інтерлексем), які активно використовуються в бухгалтерській терміносистемі. Інтерна-

ціоналізми (інтернаціональна лексика, інтернаціональні слова) – слова, які виражають певне поняття міжнародного значення й існують у багатьох мовах світу, зберігаючи близьке або спільне значення з мовою походження [14, с. 111]. Прикладами широко вживаних інтернаціоналізмів у бухгалтерському дискурсі є лексеми *lombard* (ломбард), *management* (управління, менеджмент), *billion* (мільярд), *saldo* (залишок, сальдо), *bankrupt* (банкрут), *model* (модель (економічна)), *to distribute* (розподіляти), *industry* (галузь, індустрія), *strategic* (стратегічний), *analysis* (аналіз), *subject* (суб'єкт, предмет), *system* (система) тощо. Вищевказані слова мають спільне значення в багатьох германських, романських і слов'янських мовах.

По-п'яте, особливістю термінотворення в бухгалтерській сфері є широке використання потенціалу афіксації, що також зумовлює певну специфіку використання перекладацьких прийомів перекладу бухгалтерської термінології, серед яких – калькування, конкретизація та генералізація. Серед продуктивних префіксів англійських бухгалтерських термінів можна назвати такі: **mis-**: *misinterpretation* – неправильне тлумачення звітності, *misleading* – уведення в оману користувачів звітності, *mis-selling* – «провальні», неправильні продажі; **dis-**: *disruption* – «збої», деструктивні фактори, *disclosures* – розкриття у звітності; **over-**: *overheads* – накладні витрати, *overarching (principles)* – всеохопні (принципи), *to overcome (bureaucracy)* – долати (бюрократію), *oversight* – нагляд (аудиторський); **un-**: *uncertain* – невизначений, *unrestricted (assets)* – необмежені (активи); **re-**: *to review* – переглядати показники, *to reassure (investors)* – запевнити (інвесторів), *to repurchase* – повторно викупляти.

Серед продуктивних суфіксів англійської бухгалтерської термінології можна назвати такі: **-able**: *reliable* – надійні, достовірні (про дані), *measurable* – що можна вимірювати, оцінити, *deliverable* – одержані (результати); **-ment**: *investment* – інвестиції, *judgement* – професійне судження, *development* – розвиток; **-ive**: *effective* – ефективний, *corrective* – коригувальний, *legislative* – законодавчий.

По-шосте, важливою особливістю україномовного бухгалтерського дискурсу є наявність англіцизмів, які ввійшли до української мови як повноцінні лексеми. Наприклад, широкоживаними у бухгалтерському професійному середовищі є англіцизми *фреймворк* (*framework* – рамка, каркас, структура), *стейкхолдер* (*stakeholder* – зацікавлена сторона), *брифінг* (*briefing* – короткий публічний виступ чи презентація), *бренд* (*brand* – торгова марка), *інсайдер* (*insider* – особа, що має доступ до конфіденційної інформації), *контент* (*content* – дані, уміст), *бекграунд* (*background* – тло, колишній досвід), *юзер* (*user* – користувач), *комплаєнс* (*compliance* – відповідність нормам), діджиталізація (*digitalization* – цифровізація). Проте «англіцизм, як і будь-яке інше позичене слово, доречний, якщо він позначає поняття, що з різних причин ще не назване засобами української мови або в ній відсутній рівновартісний відповідник» [10, с. 436]. На нашу думку, під час перекладу англійської бухгалтерської термінології українською мовою доцільно за можливості використовувати еквівалентні лексеми термінів в українській мові.

Серед лексичних трансформацій, які використовуються в процесі перекладу англійської бухгалтерської термінології українською мовою, ми виявили такі:

- генералізацію (*property, plant and equipment* – основні засоби);
- конкретизацію (*trade and other payables* – торговельна й інша дебіторська заборгованість; *internal information* – фінансова інформація з внутрішніх джерел; *outcomes* – фінансові результати діяльності);
- калькування (*non-profit* – неприбутковий; *intangible assets* – нематеріальні активи; *interim financial statements* – проміжна фінансова звітність; *understandability* – зрозумілість; *non-current assets* – непоточні зобов'язання);
- транскодування (*overdraft* – овердрафт; *controlling* – контролінг; *amortisation* – амортизаційний);
- описовий переклад (*verifiability* – можливість перевірки показників (яка допомагає запевнити користувачів у тому, що інформація правдиво подає економічні явища); *write-downs of*

inventories – списання запасів до чистої вартості реалізації; *contingent rent* – непередбачена орендна плата (частина орендних платежів, яка є не фіксованою за сумою, а базується на майбутній величині чинника, який змінюється, але не внаслідок плину часу). Як видно з прикладів, калькування або транскодування може супроводжуватися описовим перекладом.

Висновки. Таким чином, для досягнення максимально точного перекладу важливо, щоб перекладач володів професійною термінологією як українською, так й англійською мовами, а також проводив ретельний попередній аналіз лексико-семантичних особливостей бухгалтерських текстів. Ці елементи є гарантією наближеності перекладу до оригіналу.

У процесі дослідження встановлено, що під час перекладу бухгалтерської термінології варто пам'ятати про різні типи еквівалентності лексичних одиниць, полісемантичність багатьох термінів, широке використання інтернаціональної лексики, продуктивність афіксації у творенні англійських бухгалтерських термінів і складність використання перекладацьких прийомів для адекватної передачі змісту тексту бухгалтерського дискурсу цільовій аудиторії. Основними лексичними перекладацькими трансформаціями, які використовуються для передачі змісту англійського бухгалтерського терміна українською мовою, є генералізація, конкретизація, калькування, транскодування й описовий переклад. Лексичні трансформації відіграють важливу роль у забезпеченні якісного перекладу англійської бухгалтерської термінології, особливо це стосується термінів, які мало вживаються в україномовному економічному узусі. Однак під час вибору найбільш точного еквівалента варто враховувати специфіку бухгалтерських термінів і їх нормативно-правовий статус як українського, так і міжнародного законодавства.

Перспективами подальших наукових розвідок може стати обґрунтування параметрів динамічної зміни економічної термінологічної системи через впливи діджиталізації, зокрема розвитку штучного інтелекту. При цьому ключовими стейкхолдерами розвитку теорії та практики якісного перекладу термінів англійського бухгалтерського дискурсу, на нашу думку, є державні органи, бізнес, професійні бухгалтерські й аудиторські організації, бухгалтери-практики, освітяни, науковці у сфері бухгалтерського обліку та практичного перекладознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Evans L. Language, translation and accounting: towards a critical research agenda. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Emerald Group Publishing Limited. 2018. Vol. 31 (7). P. 1844–1873.
2. Global management accounting principles, 2nd edition. AICPA&CIMA. URL: <https://www.aicpa-cima.com/resources/download/gmap-global-accounting-principles> (дата звернення: 10.05.2023).
3. IFRS foundation. URL: <https://www.ifrs.org/> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Laaksonen J. International comparability and translation: how is the concept of equivalence used and understood in accounting research? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2021. Vol. 34. № 1. P. 137–163.
5. Li X. Semantic construal mechanism of the linguistic environment parameter theory in Business English translation. *Journal of Environmental and Public Health*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1155/2022/8953181> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Ordelheide D. Soft-transformations of accounting rules of the 4th Directive in Germany. *Les Cahiers Internationaux de la Comptabilité*. 1990. Vol. 3. P. 1–15.
7. Василішин С.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління аграрними підприємствами в системі ризиків та загроз економічної безпеки : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 419 с.
8. Воскобойник В.І., Тагільцева Я.М. Особливості перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 2. С. 148–153.
9. Коваленко О.В. Особливості перекладу економічних термінів з англійської українською мовою у текстах новин у мережі Інтернет. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 3. С. 80–86.
10. Пілецький В. Сучасний український термін (проблеми збереження національної самобутності). *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна. Проблеми української термінології»*. 2004. Вип. 34. Ч. I. С. 428–437.
11. Проценко Н.В. Лексико-семантичні підстановки в перекладі англійських текстів. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 12. С. 65–72.

12. Сивак О.Б. Бухгалтерський дискурс у професійній діяльності майбутнього фахівця з обліку і оподаткування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6 (74). С. 96–98.

13. Стежко Ю.Г. Лексико-семантичні аспекти проблеми перекладу науково-технічної термінології. *Наукові записки*. 2014. Вип. 15. С. 7–14.

14. Тонконог І.В., Ювковецька Ю.О. Мовні відмінності та особливості перекладу інтернаціоналізмів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31 (70). № 1. Ч. 3. С. 110–114.